

УДК 631.164. 23

ГОМЗА В.М., аспірант

yosadchuk@mail.ru

Науковий керівник – А.Г. МАЗУР, д-р екон. наук

Вінницький національний аграрний університет

ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано сучасний стан державного фінансування та визначено перспективи розвитку аграрних підприємств України. Загальновизнаною роллю держави в ринковій економіці є створення умов, усунення негативних наслідків та проблем функціонування ринкового механізму, а також захист національних інтересів на внутрішньому та світовому ринках. Об'єктивна потреба врахування в економічній політиці держави інтересів аграрного сектору обумовлена тим, що будь-який напрямок аграрної політики не може бути реалізований без активного фінансування й регулювання з боку держави.

Світовий досвід переконує, що навіть за умов розвинутої ринкової економіки існують об'єктивні причини державного втручання в аграрний сектор. Серед них можна виділити такі: природно-кліматичні чинники, неконтрольований вплив яких на сільськогосподарське виробництво вимагає створення й розвитку системи страхування, яка регулюється державою; нестійкість цін на сільськогосподарську продукцію, їхні коливання відповідно до ринкової кон'юнктури, що зумовлює нестабільність доходів у сільському господарстві (причому, як показує практика, коливання доходів значно перевищує варіації обсягів сільськогосподарського виробництва); низький ступінь монополізації та концентрації сільськогосподарського виробництва, порівняно з іншими сферами економіки, що зумовлює необхідність його підтримки і захисту інтересів товаровиробників від високомонополізованих галузей промисловості; необхідність розвитку в сільському господарстві виробничої та соціальної інфраструктури, а також екологізації сільськогосподарського виробництва тощо.

Ключові слова: державне фінансування, АПК, сільське господарство, підприємство, агробізнес, державна підтримка, бюджет.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва потребує формування на відповідному рівні фінансових ресурсів. Навіть в умовах ринкової економіки значну роль відіграє державне фінансування галузі. Слід зазначити, що підходи до формування та розміри державного фінансування в значній частині країн світу визначаються, виходячи із правил Світової організації торгівлі (СОТ), що формувалися протягом останніх чотирьох десятиліть.

Державне фінансування аграрного сектору в ринкових умовах господарювання є об'єктивною необхідністю. Сільське господарство, внаслідок властивих йому специфічних особливостей, не може за рахунок реалізації своєї продукції отримати дохід, достатній для відшкодування витрат виробництва, збереження земель і соціального розвитку села. Державне фінансування – обов'язкова умова існування і зростання сучасного агровиробництва і продовольчого ринку, про що свідчить досвід провідних світових держав.

В останні роки фінансування аграрних підприємств різко погіршилося, що й стало одним із першочергових чинників гальмування темпів його розвитку, тому проблема поліпшення фінансування підприємств аграрної сфери є досить актуальною, враховуючи той факт, що і державна підтримка цих підприємств в економічно розвинених країнах і в Україні дуже серйозно відрізняється як за розмірами, так і за формою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обґрунтування рівня та ефективності державного фінансування аграрних підприємств України посідає чільне місце у наукових дослідженнях. Помітний внесок у розробку методологічних і методичних питань названих аспектів зробили С. Дем'яненко, В. Крупська, І. Кобута, М. Корецький, С. Майстро, Г. Прунцева. Однак, значна частина питань, пов'язаних із покращенням фінансування підприємств аграрної сфери, ще потребує подальшого дослідження і вирішення.

Мета і завдання дослідження – аналіз сучасного стану державного фінансування та визначення перспектив розвитку аграрних підприємств України. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити ряд завдань:

- проаналізувати сучасний стан державного фінансування сільськогосподарських підприємств;
- дослідити рівень державного фінансування аграрних підприємств в деяких розвинених країнах світу;
- визначити перспективи розвитку аграрних підприємств України.

Матеріал і методи дослідження. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, наукові праці провідних економістів, періодичні видання, офіційні статистичні матеріали та інші.

Методологічною базою дослідження є діалектичний метод вивчення державного фінансування сільськогосподарських підприємств. Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використано методи наукового пізнання: системно-структурний та абстрактно-логічний – дослідження економічної сутності державного фінансування; формалізовані методи оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Динаміка і структура фінансування сільського господарства досліджувалися за допомогою системного і ретроспективного аналізів, спостереження, групування, типізації, порівняння та графічного зображення результатів дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Розвиток аграрного виробництва вимагає постійної і цілеспрямованої діяльності державних органів і недержавних інститутів, яка включає систему різних форм і методів стимулювання та регулювання, спрямованих на створення сприятливих економічних умов діяльності його суб'єктів.

Позитивної динаміки державне фінансування аграрного сектору економіки набуло лише в 2000 р. Постійне зростання його обсягів спостерігалось до 2008 р., коли Україна набула статусу члена Світової організації торгівлі. У цьому році держава по різних каналах виділила агропромислому комплексу 11,2 млрд грн [2, с. 184].

Нині ідеологія державної підтримки орієнтована на економічний прагматизм, що виражається в збільшенні віддачі кожної гривні бюджетних коштів. Априорно крупнотоварні підприємства мають більш високий рівень віддачі фінансових вкладень за рахунок масштабів виробництва. З цих позицій цілком зрозуміла нинішня структура розподілу бюджетного фінансування розвитку аграрного виробництва. Однак, вона не відповідає гостроті проблеми фінансового забезпечення для різних за обсягами виробництва сільськогосподарських підприємств. У світовій практиці за розподілу бюджетних коштів на підтримку сільського господарства враховується не лише економічний, а й соціальний, культурний, історичний, екологічний аспекти. В цьому контексті будується й концепція сталого розвитку аграрного виробництва та сільських територій, яка домінує в економічній та аграрній політиці розвинутих країн. Наприклад, в США близько 70 % бюджетних дотацій отримують найменші за розмірами виробництва сільськогосподарські товаровиробники.

На сьогодні механізм державного фінансування в аграрному секторі економіки України здатен забезпечити не більше 10-20% загальної потреби. Відтак постійне недофінансування галузі на рівні 80-90% призводить до суттєвого зниження ефективності використання бюджетних коштів та не спричинює стрімке підвищення показників розвитку галузі [6, с. 3].

Підтримка держави здійснюється у різноманітних напрямках, але завжди має загальнонаціональний характер. Зокрема, основні засади державного фінансування сільського господарства в Україні визначені в Законах України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», а також у «Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року» та ін. Зазначимо, що Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» передбачено було 363,6 млрд грн видатків із загального фонду Держбюджету, а це на 3,1 млрд грн більше рівня минулого року [1, с. 2].

Крім того, передбачені видатки Міністерства аграрної політики та продовольства у розмірі 8,4 млрд грн, що на 2,3% менше, ніж у 2012 році. Порівняно з 2008 р. видатки держбюджету збільшилися на 110,4 млрд грн, але видатки на фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства зменшилися на 3,8 млрд грн. Найменшою була сума видатків на фінансування аграрного сектору у 2010 р. і складала 5,8 млрд грн [5, с. 3].

Розглянемо рівень державного фінансування аграрних підприємств нашої країни та деяких розвинутих країн світу. Дані про фактичні обсяги щорічної державної підтримки сільського господарства в окремих країнах світу наведені на рисунку 1.

Як показують дані рис. 1, фактичні обсяги щорічної державної підтримки сільського господарства в розвинутих країнах світу суттєво відрізняються: від 210 у Новій Зеландії до 92 млрд. дол. США у країнах ЄС. Досвід розвитку сільського господарства європейських країн і забезпечення конкурентоспроможності їх аграрних підприємств на світовому ринку вказує на провідну роль держави та державної підтримки в цьому процесі [2, с. 186].

Для нашої країни, яка є членом Світової організації торгівлі (СОТ), державне фінансування сільськогосподарських підприємств поділяється на певні категорії: “зелений кошик”, “синій кошик”, “жовтий кошик”. Перший включає в себе заходи державної підтримки, які не впливають або впливають несуттєво на торгівлю й виробництво. Наприклад, маркетинг, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників, культурно-освітня діяльність у сільській місцевості, прикладні розробки у сфері розвитку сільськогосподарського виробництва.

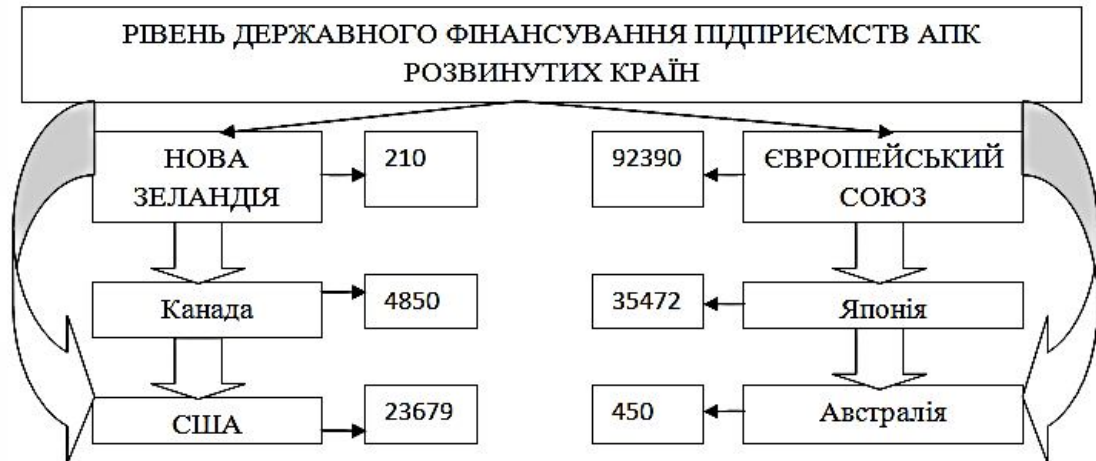

Рисунок 1 – Щорічний рівень державного фінансування аграрних підприємств в деяких розвинених країнах світу, млн дол.

Заходи “синього кошика” включають відповідні витрати на фіксовані сільськогосподарські площі або фіксоване поголів’я і не підлягають скороченню. Внутрішня державна підтримка впливає на торгівлю та виробництво. Ці заходи проявляються у фінансовій підтримці виробництва продукції рослинництва та тваринництва, фермерських господарств, підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів. Іншими словами, “зелений” та “синій кошики” – це дозволені субсидії. Обмеження фінансування “жовтого кошика” можна компенсувати за рахунок “зеленого кошика” [4, с. 5].

Програми, що належать до “жовтого кошика”, є об’єктивно необхідними прямими дотаціями і субсидіями для підтримки аграрного сектору.

У табл. 1 наведено розподіл видатків на державне фінансування сільськогосподарських підприємств у 2012-2013 рр. [7, с. 56-58].

Таблиця 1 – Державне фінансування сільськогосподарських підприємств, млн грн.

Показники видатків державного бюджету за відомчою та програмною класифікаціями	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом		Темпи зрост. 2013 до 2012 рр.
	2012р	2013р	2012р	2013р	2012р	2013р	
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі							
Заходи з боротьби зі шкідниками та хворобами с.-г. рослин, запобігання розповсюдженню збудників інфекційних хвороб тварин	34,0	25,5	-		34,0	25,5	-25,0
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними			1075,0	100,0	1075,0	100	-90,7
Фінансова підтримка Української лабораторії якості і безпеки продукції АПК		6,06		3,15		9,2	-
Створення Державного земельного банку	120,0				120,0		0,0
Видача державних актів на право приватної власності на землю в сільській місцевості	1,27	0,9	232,1	53,16	233,37	54,06	-76,8
Проведення земельної реформи	96,43	221,78			96,43	221,78	+130,0

Так, на фінансування однієї з основних програм для сільськогосподарських підприємств – підтримки заходів в агропромисловому комплексі – поточного року закладено 96,8 млн грн. проти

1,01 млрд грн у 2012 р. Аналіз видатків Державного бюджету на 2013 рік свідчить про значні скорочення фінансування майже всіх програм в аграрному секторі порівняно з бюджетом на 2012 рік.

На пряму підтримку сільського господарства у 2012 р. згідно з Законом України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» було передбачено витратити 33% загального обсягу аграрного бюджету [1, с. 3]. За проведеними дослідженнями в 2013 р. спостерігаємо пряму бюджетну підтримку АПК на 30% менше від суми на 2012 р. Зокрема, за підрахунками фахівців УКАБ, порівняно з 2012 р., зменшено витрати на бюджетні програми «Фінансова підтримка заходів у агро-промисловому комплексі» більш ніж у 10 разів – до 97 млн грн; «Фінансова підтримка заходів у агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» – у 3,4 рази – до 8,8 млн грн, тобто в 2013 р. аграріям доведеться розраховувати в основному лише на свої сили [5, с. 5].

Отже, 20% дрібних фермерів, або близько 5 тисяч господарств, можуть зіткнутися із серйозним браком фінансів для своєї роботи. Частково фінансову підтримку дрібні підприємства зможуть отримати від Аграрного фонду, якому в бюджеті на 2013 р. виділили 7,2 млрд гривень. Проте цих коштів вистачить не всім.

Очікується і вихід на ринок державного Земельного банку. Але питання, як і коли він працюватиме ще не вирішене. Отримати додаткові живі гроші фермери можуть і за допомогою аграрних розписок. За умови, якщо аграрні розписки введуть, то вони дозволять отримати доступ до фінансових ресурсів під реалізацію майбутнього врожаю або виробленої продукції будь-якому виробникові. За підрахунками експертів аграрні розписки можуть залучити до аграрного ринку близько 50 мільярдів гривень на рік.

На нашу думку, саме державне фінансування вітчизняних сільськогосподарських підприємств та створення Державного земельного банку забезпечили б розвиток АПК.

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що для ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств України та підвищення їх конкурентоздатності, перш за все, необхідно впорядкувати процес державного фінансування сільського господарства, забезпечити його значне зростання та ефективність використання, що відповідає як принципам ринкової економіки, так і підходам до державного стимулювання сільськогосподарського виробництва в інших країнах. Впорядкування потребує механізм прямого державного фінансування підприємств АПК. Бюджетні дотації і компенсації потрібно виплачувати, насамперед, ефективно господарюючим товаровиробникам, а основну масу коштів слід спрямовувати на фінансування програм, здатних забезпечити сталий розвиток сільського господарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України „Про державний бюджет України на 2013 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
2. Крупський В.С. Можливості державної фінансової підтримки сільського господарства в Україні під час економічної кризи / В.С. Крупський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11. – С. 184-188.
3. Майстро С. В. Напрями державної підтримки аграрного сектору та її вплив на конкурентоспроможність продукції на світовому ринку [Електронний ресурс]: / С. В. Майстро. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf>.
4. Прунцева Г. О. Проблеми фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Г. О. Прунцева. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Economics/3_prunceva%20g.o.doc.htm.
5. УАК: Аграрний "мізер" Держбюджету-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org/content/uak-agrarniy-mizer-derzhbyudzhetu-2013>.
6. УКАБ: підтримка сільського господарства досягла рекордно низького рівня [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/476952-ukab-pidtrimka-silskogo-gospodarstva-dosyagla-rekordno-nizkogo-rivnya.html>.
7. Статистичний щорічник «Сільське господарство України» за 2013 рік [Текст]. – К.: Держкомстат України, 2014. – 391 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy „Pro derzhavnyi biudzhety Ukrainy na 2012 rik» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
2. Krupskiy V.S. Mozhlivosti derzhavnoi finansovoi pidtrymky silskoho hospodarstva v Ukraini pid chas ekonomichnoi kryzy / V.S. Krupskiy // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. - 2009. - Vyp. 19.11. - S. 184-188.
3. Maistro S. V. Napriamy derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektora ta yii vplyv na konkurentospromozhnist produktsii na svitovomu rynku [Elektronnyi resurs]: / S. V. Maistro. – Rezhym dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf>.
4. Pruntseva H. O. Problemy finansuvannya diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Elektronnyi resurs] / H. O. Pruntseva. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/PNR_2006/Economics/3_prunceva%20g.o.doc.htm.
5. UAK: Ahrarniy "mizer" Derzhbiudzhetu-2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://agroconf.org/content/uak-agrarniy-mizer-derzhbyudzhetu-2013>.

6. UKAB: pidtrymka silskoho hospodarstva dosiahla rekordno nyzkoho rivn'nia [Elektronnyi resurs]: Rezhym dostupu: <http://www.unian.ua/news/476952-ukab-pidtrimka-silskogo-gospodarstva-dosyagla-rekordno-nizkogo-rivnya.html>.

7. Statystychnyi shchorichnyk «Sil'ske hospodarstvo Ukrainy» za 2013 rik [Tekst]. K.: Derzhkomstat Ukrainy, 2014. – 391 s.

Государственное финансирование сельскохозяйственных предприятий

В.М. Гомза

В статье проанализировано современное состояние государственного финансирования и определены перспективы развития аграрных предприятий Украины. Общеизвестной задачей государства в рыночной экономике является создание условий устранения негативных последствий и проблем функционирования рыночного механизма, а также защита национальных интересов на внутреннем и мировом рынках. Объективная потребность учета в экономической политике государства интересов аграрного сектора обусловлена тем, что любое направление аграрной политики не может быть реализовано без активного финансирования и регулирования со стороны государства.

Мировой опыт убеждает, что даже в условиях развитой рыночной экономики существуют объективные причины государственного вмешательства в аграрный сектор. Среди них можно выделить следующие: природно-климатические факторы, неконтролируемое влияние которых на сельскохозяйственное производство требует создания и развития системы страхования, регулируется государством; неустойчивость цен на сельскохозяйственную продукцию, их колебания в соответствии с рыночной конъюнктурой, что приводит к нестабильности доходов в сельском хозяйстве (причем, как показывает практика, колебания доходов значительно превышают вариации объемов сельскохозяйственного производства); низкая степень монополизации и концентрации сельскохозяйственного производства по сравнению с другими сферами экономики, что вызывает необходимость его поддержки и защиты интересов товаропроизводителей от высокомонополизированных отраслей промышленности; необходимость развития в сельском хозяйстве производственной и социальной инфраструктуры; необходимость экологизации сельскохозяйственного производства и т.п..

Ключевые слова: государственное финансирование, АПК, сельское хозяйство, предприятие, агробизнес, государственная поддержка, бюджет.

Надійшла 01.11.2014 р.